

Titel: GOD als verbeelding?

NAAM AUTEUR: MARTHE F. LINK

God in de sauna

Klaarwakker ben ik, hoorde ik roepen, riep ik zelf? Een woord als een paukenslag GOD! Verschrikt kijk ik om me heen, hebben anderen het gehoord, heeft iemand geroepen of, hoe beschamend, heb ik zelf, vanuit een soort halfslaap, geroepen? Maar rondom mij blijft het rustig. Blijkbaar heb ik het me verbeeld. Een beetje geërgerd sluit ik mijn ogen en glijd weer in die halfslaap die na een saunaverblijf zo prettig is; maar opnieuw is daar dat woord GOD, nu in dansende lichtende letters voor mijn gesloten oogleden. Het is geen woord dat ik graag gebruik, integendeel, ik probeer het te vermijden. Het is een containerbegrip geworden en het is nooit goed duidelijk wat iemand bedoelt, als hij of zij “God” inbrengt in het gesprek. Maar al te vaak verleent het een legitimatie aan het eigen standpunt of suggereert het een valse hoop of troost waar menselijke woorden tekort schieten. De beelden die het woord oproept zijn divers. En zeker in de laatste jaren is god gebruiksklaar gemaakt voor de beleving van mensen: god is in mij, in de natuur, in de beleving, zegt men. Zou het de natuur zijn die hier en nu de plotselinge en opdringerige presentie van het woord of begrip teweeg heeft gebracht? We liggen in de tuin van het saunacentrum, die omzoomd is door bloeiende struiken, de zon schijnt, soms even onderbroken door schapenwolkjes, er is een lichte bries, die verkoelend langs mijn huid streelt en de warmte van de zon aangenaam tempert. Mussen kwetteren en een merel zingt uitbundig, de geur van zomer, van bloei en het achtergrondgeluid van spelende kinderen, alles spant samen om mijn zintuigen te behagen. Heeft God daar de hand in, is hij of zij in de warmte van de zon, in het spel van wind en wolken, de geur van bloemen en gras, de geluiden van vogels en kinderen, in de tevreden loomheid van mijn lijf? Wat een tandeloos en machteloos beeld van God. Maar wacht even, is mijn godsbeeld dan tot de tanden gewapend en almachtig, een beetje bedreigend misschien?

Ik draai me naar mijn vriendin, ze ligt op de stretcher naast me, ze kijkt terug en vraagt: “waar denk je aan?” Ze schiet in de lach als ik zeg aan god te denken en antwoordt: “nou, je doet het niet voor minder, zal ik dan nog maar wat te drinken halen?” Als ze terugkomt, vraagt ze of ik soms aan god lig te denken door het artikel dat ik beloofd heb te schrijven voor Speling. Meteen valt het muntje, natuurlijk, ik heb in een onbewaakt ogenblik dat toegezegd en de deadline komt snel dichterbij.

God in mijn kinderjaren

's Avonds herinner ik me de plotselinge schrik van dat woord "GOD" en tegelijk is er een heimwee naar die god van vroeger. Een vriendelijke opa-god, die ons beschermde en goed gezind was. Hij verhoorde gebeden, lette op mij en mijn zusjes, dat ons niets overkwam. Is dat een terechte herinnering of ingegeven door nostalgie? Ik wantrouw nostalgie, ze idealiseert het verleden en poetst het glanzend op, omdat de werkelijke herinnering soms bitterheid in zich draagt. Want ik was vooral bang voor god, het was een geweldenaar, een god der wrake, grillig en nooit tevreden. Hij zou de boosdoeners vermorzelen en een boosdoener was je al snel. Altijd hield hij me in de gaten, zelfs de diepste gedachten ontkwamen niet aan zijn oplettendheid. Nee, ik was vooral bang voor god, trachtte hem te vriend te houden door veel te bidden en dan vooral om vergeving van het boze: om Jezus wil, Amen. Van de kansel op zondag donderde zijn almacht en wraakzucht over de kerkgangers heen. Nu pas realiseer ik me dat dit godsbeeld in die jaren van pas kwam, Nederland leefde onder het juk van de bezetting; oorlog en dreiging brachten angst en onzekerheid. "Maar onze God zal redding geven" klonk de bijna magische samenzang. En het beeld van een sterke en almachtige god, die de vijand zou verdrijven en recht zou verschaffen aan de onderdrukten hadden mensen nodig. Maar ik was een kind en begreep dat niet, voelde me met die god zeker niet veilig, ik verbond hem met mijn stugge en zorgelijke vader.

Vanwaar dan dat knagende en nostalgische verlangen? Want het is vooral verlangen naar een andere werkelijkheid die we maar al te vaak verbinden met de droom van gelukkige kinderjaren: een god als een liefhebbende ouder die zijn kind beschermt en die alles goed zal maken, die de tijd waarin je leeft tot een veilige tijd maakt en de plaats die je hebt omzoomt zoals de tuin bij de sauna. Toch was er ook wel dat beeld: uit de verhalen in de kinderbijbel en vooral de plaatjes van Jezus, de zoon van god, die vriendelijk was, kinderen omhelsde, zieken genas en mooie verhalen vertelde. Dat was het godsbeeld van mijn moeder. Maar er was een duidelijke hiërarchie: mijn vader en zijn god hadden meer macht dan mijn moeder en Jezus, hoe lief ze ook waren. Uiteindelijk had die godvader zijn eigen kind laten kruisigen, weliswaar voor onze zonden, maar blijkbaar was dat niet genoeg geweest en zon hij nog steeds op wraak. Voor veel volwassenen is het godsbeeld uit de kinderjaren verwarrend, zeker als het gezin van herkomst geen veilige plek is geweest: door een dreigende buitenwereld; oorlog of armoede, maar ook door geweld binnenshuis.

Naarmate het in ons land beter ging in de naoorlogse periode door groeiende welvaart, technische vooruitgang en toenemende emancipatie en individualisering kregen godsbeelden een andere inhoud, vriendelijker, geweldlozer, ongevaarlijk en voor velen langzamerhand overbodig. Mensen behoren in deze tijd niet meer vanzelfsprekend tot een kerk of andere religieuze gemeenschap, vinden een heel eigen en persoonlijke vorm van spiritualiteit en passen god daarbij aan, wijzen hem een door henzelf bepaalde plek en functie of hij wordt 'Iets' genoemd, veraf en diffuus.

Beelden, verbeeldingen van een transcenderende werkelijkheid zijn altijd menselijke beelden, voortgekomen uit ervaringen en heimwee, uit verlangen, angst en projecties.

God in de wachtkamer

Al geruime tijd ben ik verbonden aan de VPSG (Vrouwen, Pastoraat, Seksualiteit, Geweld) te Haarlem als pastoraal/levensbeschouwelijk counselor. Dat wil zeggen dat ik mensen begeleid in hun zoektocht naar een bron waaruit ze kunnen putten om zin en samenhang in hun leven te vinden. Deze stichting is voortgekomen uit de Vrouw-en Geloofbeweging, die ontstond in de laatste helft van de vorige eeuw en die emancipatie van kerkgebonden vrouwen nastreefde vanuit een feministisch geïnspireerde theologie. In de toen veel bestaande gespreksgroepen spraken vrouwen over haar geloofsbeleving, haar godsbeelden, haar rol in kerk en samenleving. Daar bleek ook hoe veel vrouwen leden of hadden geleden onder relationeel geweld, vooral seksueel geweld en incest. Maar al te vaak was het voor de eerste keer dat vrouwen hierover kwamen te praten, zoekend naar woorden om dat te lang bewaarde en weggestopte geheim te delen met anderen.

De VPSG is een van de weinige plekken waar mensen (niet alleen vrouwen, maar ook mannen) terecht kunnen met hun vragen op dit snijvlak van reguliere en pastorale/levensbeschouwelijke hulpverlening. De meesten van hen hebben al ruime ervaring met therapie, maar daar kwamen vragen naar geloof, naar God niet voldoende aan bod. En vaak komt er in het leven een moment dat juist deze vragen urgent worden. Want waar was God in hun leven, waarom greep hij niet in, stond hij aan de kant van de daders, vraagt hij, nee, eist hij dat ze moeten vergeven, ook als daders geen berouw tonen of ontkennen. Waar horen ze bij, waar vinden ze een gemeenschap waar dit verhaal gehoord wordt en waar respect is voor hun dringende vragen. In taal en beelden, in rituelen en liederen voelen ze zich ontheemd. Vaak hebben mensen zich afgekeerd van hun oorspronkelijke geloofsgemeenschap, maar dat wil niet zeggen dat ze het geloof in een godsbestaan kwijt zijn, maar God is in de wachtkamer gezet. God is in hun levens vooral afwezig, godverlatenheid in hun kinderjaren heeft diepe sporen getrokken, want zijn aanvaarding en zijn liefde waren niet onvoorwaardelijk: onderwerping, gehoorzaamheid, zwijgen, vergevingsgezindheid waren een hoge en vaak niet op te brengen prijs, waar ze zich schuldig over voelden en vaak nog voelen.

Al zijn er ook mensen die steun ervaren en kracht putten uit een vastgehouden geloof dat God dit niet wilde en het gedrag van de dader afkeurde. En vergeet niet, de dader was maar al te vaak de vader of een ander zeer nabij familielid of vertrouwenspersoon binnen het gezin. Ook kerkelijke gezagsdragers bleken vaak daders. Seksueel misbruik wordt altijd gepleegd vanuit een machtspositie en onder het mom van liefde, van leren, van de eis tot gehoorzaamheid: “Het is ook goed voor jou en later zul je me dankbaar zijn” of “je denkt toch niet dat ik iets doe wat niet mag van God” “Dit is ons geheimpje” en dat maakte haar/hem ook nog tot medeplichtig.

Alle op zich positieve waarden en normen keren zich tegen haar/hem en verkeren in hun tegendeel, maar daar is geen taal voor, hoe kan zij/hij zich staande houden en mensen of God nog vertrouwen?

Dit levensverhaal vertellen is moeilijk en vraagt heel veel tijd en empathie, vraagt een onvoorwaardelijke keuze voor de mens die is misbruikt, maar wel staande en gaande is gebleven, hoe moeizaam en eenzaam vaak de weg was. En ik hoef God niet present te stellen, dat moet hij zelf maar doen, maar wel dromen en verlangen ruimte geven.

En dan soms gaat er weer een bron stromen en misschien kan daar dan die NAAM aan gegeven worden, misschien iets van bevrijding, van op-Ademen . En dat is dan een wonder, een goddelijk geschenk dat ruimte geeft, niet omdat er geen verdriet meer is of rouw, maar omdat iemand positie heeft gekozen in het eigen levensverhaal, vastgeroeste stellingen durft afbreken en verlaten en dan, soms tot hun eigen verbazing vaststellen dat ze kunnen vergeven omdat dat hun zelf bevrijdt.

God, waar ben ik zelf?

Van de sauna naar mijn kindertijd, naar mijn werk: is mijn verbeelding van die transcendente werkelijkheid er nog, zou ik daar die NAAM aan verbinden? Ook ik ben door diepe dalen gegaan en ook voor mij was er een mens, die in volgehouden ontferming mij nabij bleef en aanhoorde. Mijn oude godsgeloof is veranderd in twijfel en verlangen, in wanhoop en hoop. Verhalen waarin iets van die oude droom werkelijkheid lijkt te worden zijn als voortgaande openbaring. Ik heb me onttrokken aan de kerk waar ik vanaf mijn geboorte toe behoorde, maar ik vond er geen ruimte meer voor mijn eigen ontwikkeling. Nu behoor ik tot de Graalbeweging en dat voelt goed. En God? In poëzie vind ik de woorden, die mij verder helpen.

Uiteindelijk kom ik uit bij het gedicht "Herfst" van Vasalis uit haar bundel "Vergezichten en gezichten", waarin ze beschrijft hoe iemand na een donkere periode in het leven zich weer een weg terug vecht naar het volle leven, weer gaat voelen, kleuren ziet, maar nog even aan de kant blijft staan, in verwondering, nog nauwelijks durft geloven in het wonder, en dan eindigt het gedicht met de regels, die voor mij een geloofsbelijdenis vormen:

Zo, aan de rand van het nog niet en niet meer zijn
en van het tomeloze leven,
voel ik voor 't eerst in zijn volledigheid
en aan den lijve het vol-ledig zijn:
een orde, waarin ruimte voor de chaos is,
en voel de vrijheid van een grote liefde,
die plaats voor wanhoop laat en twijfel en gemis.